

Språknytt

Arbeidsspråk:
norsk? side 18

Leiar

Den språklige gevinsten

DET BOR MINST 100 000 polakker i Norge i dag. Det gjør folk fra Polen til den klart største innvandrergruppa hos oss, med 40 000 innvandrere fra Litauen på andreplass.

Selv om disse er de største innvandrergruppene i Norge, er det relativt lite snakk om dem i integreringsdebatten. Det kan være et tegn på at de lever godt i det samfunnet de har blitt en del av.

Samtidig fortjener disse innvandrerne oppmerksomhet. I motsetning til personer som kommer som flyktninger eller asylsøkere til Norge, har ikke innvandrere fra EØS-land rett eller plikt til norskopplæring. Her er det opp til hver enkelt å sørge for å lære seg norsk.

Å mestre norsk er en forutsetning for å kunne bli en fullverdig deltakende samfunnsborger i Norge. Det norske samfunnet har også alt å tjene på at alle vi som bor her, har et felles språk.

Svært mange polakker og litauere gjør en formidabel og beundringsverdig innsats med å lære språk. Vi vet at kjennskap til norsk gir bedre jobbmuligheter og sosial tilhørighet. Dette gagnar flere enn individet – det er en gevinst for hele samfunnet. Som samfunn må vi sette pris på den flerspråklige kompetansen de beriker oss med. Derfor må vi ikke overlate hele ansvaret til enkeltmennesket.

Arbeidsgiverne må gå aktivt inn for å tilby norskurs til sine ansatte. Det skaper et bedre og tryggere miljø på arbeidsplassen. Fagforeningene må stille krav til språkkursing. Det hindrer sosial dumping. Lokalsamfunnet og storsamfunnet må også stille opp. For integrering – også når det gjelder språk – går ikke av seg selv. Vi må alle bidra.

Åse Wetås
direktør i Språkrådet

Innhold 1 | 2018

- 3 Fylke til strid?
- 5 Språkbrukaren
- 6 Intervjuet

- 10 En ordliste for universet
- 12 Har du lest noe rart på tv i det siste?
- 14 Klichéer
- 16 Oppskrift på språkleg balanse
- 17 Med andre ord
- 18 Skipsbyggjar i internasjonale farvatn

- 24 Bablende lingvister
- 28 Nyord skapt under høy temperatur
- 31 Nyord
- 32 Klipp
- 33 Lesarspørsmål
- 36 Historia bak

Fylke til strid?

Kommunane som blir slått saman i samband med kommune- og regionreforma, har med få unntak valt namn som både dei sjølve, Språkrådet og departementet er nøgde med. Men for dei nye storfylka er det nokre skjer i sjøen.

AV DANIEL GUSFRE IMS

I FØRRE SPRÅKNYTT (4/2017) gjorde vi greie for reglane for namnesetjing i samanslåtte kommunar. Etter kommunelova er det Kongen som avgjer kommunenamn, mens fylkesnamna er fastsette i ei eiga *lov om forandring av rikets inndelingsnavn*.

Språkrådet meiner det er viktig at hovudprinsippet i stadnamnlova om «å ta vare på stadnamn som språklege kulturminne» blir følgt når fylkesnamna skal endrast. Fylkesnamna vi kjenner i dag, har vore uendra i hundre år og har røter fleire hundreår tilbake. Når nye namn no skal lovfestast, bør dei òg følgja ein namneskikk som kan stå seg i lang tid.

Trøndelag og Agder

Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag blei til *Trøndelag* 1. januar 2018, og Aust-Agder og Vest-Agder blir til *Agder* i 2020. Både *Trøndelag* og *Agder* er godt over tusen år gamle namn og er opplagde val. For Agder finst det rett nok eit konkurrerande namn, *Sørlandet*, men det er langt yngre og har aldri vore inndelingsnamn.

Vestfold og Telemark

Det ser ut til at dei samanslåtte fylka Vestfold og Telemark får dobbeltnamnet *Vestfold* og *Telemark*, i samsvar med råd frå Språkrådet. Opphavleg var Telemark bruka om dei øvre bygdene i det noverande fylket, mens Vest-

fold i eldre tid omfatta eit noko større område enn i dag. Det er eit godt val å vidareføra dei tradisjonsrike namna, òg fordi folk i området identifiserer seg med dei.

Finnmark og Troms

Samanslåinga av Finnmark og Troms kan òg enda med eit dobbeltnamn. *Finnmørk* blei i gammalnorsk tid bruka om eit større område enn dagens Finnmark og om dei russiske, finske og svenske «Finnmarker». Gammalnorsk *Trums* var namnet på øya som i dag heiter Tromsøya, og fylkesnamnet Troms kom til i 1919. I dag er Finnmark og Troms klart avgrensa til dei områda fylka dekkjer, og innbyggjarnamna er knytte til dei.

Finnmark kunne ha vore ein namnekanديدat. Men eit dobbeltnamn vil vera eit samlande – og med det eit betre – namneval. Kva rekkjefølgje namna skal stå i, bør først og fremst vera eit politisk spørsmål.

Opplanda eller Innlandet

Slik Språkrådet ser det, bør det føreslåtte namnet *Innlandet* for Hedmark og Oppland vera siste utveg. Vi meiner at *Opplanda* er det beste namnet, og at *Hedmark* og *Oppland* og *Eidsiva* eller *Eidisivafylke* er alternativ.

Opplanda tyder i utgangspunktet 'dei øvre landa' og er eit felles namn for heile området. Namnet er i samsvar med reglane

FINNMARK + TROMS =
FINNMARK OG TROMS / TROMS OG FINNMARK

SØR-TRØNDELAG +
NORD-TRØNDELAG =
TRØNDELAG

HORDALAND +
SOGN OG FJORDANE =
VESTLANDET /
BJØRGVIN /
BERGENHUS /
HORDALAND
OG FJORDANE

HEDMARK OG OPPLAND =
INNLANDET / OPPLANDA

ØSTFOLD + AKERSHUS +
BUSKERUD = VIKEN / VIKA

VESTFOLD + TELEMARK =
VESTFOLD OG TELEMARK

VEST-AGDER +
AUST-AGDER = AGDER

i stadnamnlova om at skrivemåten skal følgja rettskrivinga og nedarva uttale. *Eidsivating* er som *Trøndelag* eit gammalt namn på eit lov-område og omfatta dei historiske Opplanda.

Dei siste tiåra er *Innlandet* tatt i bruk i fleire samanhengar som gjeld Hedmark og Oppland. Som inndelingsnamn vil det likevel vera heilt nytt, og den vanlege allmenne tydinga av ordet *innland*, 'den indre delen av eit område', talar imot å etablere det som eit fylkesnamn.

Vika eller Viken

Fylkeskommunane Østfold, Akershus og Buskerud har gått inn for namnet *Viken*. Det norrøne *Vík/Vikin* er eit historisk namn, som vi finn til dømes i omsetjingar av Snorres kongesoger. På moderne nynorsk er bunden form av *vik* berre *vika*, mens det på bokmål kan vera både *vika* og *viken*. I området rundt Oslofjorden er *vika* i samsvar med tradisjonelt og moderne talemål, jamfør *Sandvika*. Den litterære forma *Viken* vil fjerna namnet frå den tydings- og uttaletradisjonen det høyrer heime i. Ein bør heller leggja den moderne forma *vika* til grunn og velja namnet *Vika*.

Vestlandet på Vestlandet?

Det føreslåtte namnet *Vestlandet* for Hordaland og Sogn og Fjordane har skapa strid. Det er i levande bruk som landsdelsnamn for fire fylke, og det vil oppstå ei uheldig dobbeltyding dersom *Vestlandet* både skal vera ein landsdel og eit fylke for under halvparten av dagens vestlendingar.

Eit alternativ er *Bergenhus*, som var inndelingsnamn for dei to aktuelle fylka i dansketida. Eit anna er bispedømenamnet *Bjørgvin*, som òg er knytt til Bergen, men som i dag dekkjer nett dei to fylka som slår seg saman. Ein kan òg vurdere eit namn basert på lovområdet *Gulating*. Dessutan er eit dobbeltnamn aktuelt, utan leddet *Sogn*: *Hordaland og Fjordane*.

Til sist vil dei nye fylkesnamna bli lovfeste i Stortinget. Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil leggja fram ein proposisjon, og Språkrådet har rådd til at lovframlegget blir sendt til høyring.

Daniel Gusfre Ims er seksjonssjef i Språkrådet.

Suffikseriet

KLÆR, INTERIØR, MAT og drikke følger trender. Strikkavest og rekecocktails er temmelig «ut» i dag, men kanskje de er pop igjen om ti år? Sånn er det også med navn. Sofie, Alfred, Lea og Georg har fått en ny vår, mens andre navn (for eksempel visse korte jentenavn på U) nok aldri kommer til å havne på navnetoppen.

Trender merker vi også i språket for øvrig. I de siste åra har mange moteslaver grillkrydra språket sitt med preposisjoner som *vis à vis*, *versus* og *kontra*. Innlånte, eksotiske eller svenskklingende uttrykk som *enn så lenge* ser ut til å være like populære som fermentert mat og culotter. Kanskje jeg burde skrive *virker å være*? Blir det *typ* riktig?

Mange av oss liker kortreiste, sjøldyrka og sjølparterte råvarer, enkelhet og retro stil. Grøt, vafler og pølser er inn igjen, og de skal selges fra koselige, små utsalgssteder. I løpet av relativt kort tid har kafeer, restauranter og butikker med navn som ender på *-eri*, dukka opp: *Grilleriet*, *Ost-eriet*, *Vaffelstekeriet*, *Juiceriet*, *Fiskeriet*, *Kverneriet* osv. På Ringerike fins det til og med et malerfirma som kaller seg *Maleriet*.

I gamle dager hadde vi slakterier, ysterier og diverse andre *-erier* hvor man lagde

produkter av lokale råvarer. Jeg tviler ikke på at det steikes vafler på Vaffelstekeriet, eller at det grilles på Grilleriet. Men *-eri*-suffikset betyr noe mer enn det. Det smaker av autentisitet, kortreisthet og gamle dager. Det er rett og slett like koselig og retro som pølseboder, kassetter og Super-Nintendo.

Misforstå meg rett – jeg har ingenting imot språklige trender eller trender generelt. Jeg driver sjøl et nettsted med et navn som ender på *-eriet* (spraknerderiet.com), og en ørliten porsjon sjølinnsikt har jeg jo. Dessuten liker jeg både vaffelboder og retro videospill.

Det beste med moter er kanskje å se tilbake på dem. Tenk hvor vanskelig det hadde vært å mimre om ulike epoker om de ikke hadde vært prega av hver sine moter. Hvor gøy hadde det vært å se tilbake på åttitallet uten å kunne le av frisyrene? Er det ikke fint at man kan høre på et navn hvilken generasjon navnebæreren hører til?

Fortsett å kle dere i culotter, lag fermentert kål, og selg den fra en Kåleriet-bod, men bare noen få år til. Så kan vi mimre om dette suffikseriet om et par tiår.

– Språkets framtid er et offentlig ansvar

Unn Røyneland i Språkrådets framtidsutvalg mener det offentlige spiller en nøkkelrolle i arbeidet for å unngå at norsk blir et hjemmespråk. – Vi kan ikke vente at de kommersielle aktørene gjør jobben alene, sier hun.

TEKST **ASTRID MARIE GROV** | FOTO **KATRINE GADE**

Ifor oppnevnte Språkrådet et ekspertutvalg som skal stake ut kursen for framtidens språkpolitikk, ti år etter forrige stortingsmelding om språk. Utvalget er satt sammen av representanter med ulike utdannings- og yrkesbakgrunn, både fra privat og offentlig sektor. Leder for utvalget er Unn Røyneland, professor i språkvitenskap ved MultiLing – Senter for flerspråklig- het ved Universitetet i Oslo.

Teknologi på norsk

Røyneland har stor tro på at det er politisk vilje til å følge opp arbeidet utvalget gjør.

– Tidspunktet er svært godt. Den nye regjeringen viser en tydelig interesse for språkpolitikk, blant annet gjennom ønsket om en egen språklav. Det er på høy tid. Mye har endret seg i det norske

samfunnet siden stortingsmeldingen *Mål og mening*, og det er viktig å få på plass en ny og framtidsrettet språkpolitikk.

Utvalget møtes i alt seks ganger fra oppstarten i september 2017 til rapporten skal leveres i august 2018. Blant medlemmene er det tre språkvitere, to fra mediebransjen, en fra fagbevegelsen og en fra næringslivet. Hovedoppgaven er å peke ut de viktigste satsingsområdene for å sikre at norsk blir et samfunnsbærende språk også i framtida. I tillegg skal utvalget gi innspill til de viktigste innsatsområdene for norsk tegnspråk og de nasjonale minoritets- språkene kvensk, romani og romanes.

Allerede nå er det noen områder som peker seg ut som viktigere enn andre, forteller Røyneland.

– I verdenssammenheng er norsk et stort nasjonalspråk og slik sett ikke et truet språk. Men det er likevel områder ►

«Mange har følelser og meninger om språk, og da er det viktig at vi som språkvitere bidrar med den kunnskapen vi har.»

der norsken lever farlig, og der vi må være på vakt for å unngå at norsk taper terreng til engelsk. Når det ikke utvikles norsk terminologi innenfor et domene, er det fare på ferde. Et felt vi vil framheve, er *taleteknologi*, som kommer til å bli stadig viktigere. Det er en type teknologi som vil gripe helt inn i familielivet. Tenk bare på hvordan personlige brukerstyrte assistenter kan være til hjelp nå som eldrebølgen kommer. Slike produkter er tatt i bruk her i landet, men det er ikke mange av dem som finnes i norsk versjon.

Unn Røynealand sier det blir en viktig offentlig oppgave å legge forholdene til rette for at teknologiske nyvinninger oversettes til norsk. Noe av løsningen ligger i en offentlig språkbank, som er en nasjonal samling av språklige ressurser til utvikling av språkteknologi. Et slikt arbeid er i oppstartsfasen hos Nasjonalbiblioteket, og Røynealand mener det haster med å få en god språkbank på plass.

– Vi kan ikke vente at de kommersielle aktørene gjør jobben alene og utvikler slike korpuser selv. Det kommer de ikke til å gjøre, og da får vi ikke disse tjenestene på norsk, og iallfall ikke på nynorsk. Gode offentlige korpuser vil dessuten bidra til at *talegjenkjenningen* fanger opp den store variasjonen av ulike talemål vi har her i landet. Vi må unngå at folk tvinges over til et standardisert språk når de skal kommunisere med for eksempel de personlige assistentene sine.

Et annet tema som opptar utvalget, er endringen i medianene hos de yngste.

– Det kommer til å bli utrolig viktig å tilby norskspråklig innhold på de arenaene der de unge er. Ferske undersøkelser viser at ungdom leser mer og mer på nett og mindre og mindre på papir. Selv om befolkningen fremdeles leser mye aviser, får de unge stort sett medieinnholdet sitt gjennom for eksempel Facebook og YouTube.

Røynealand peker også ut den mye omtalte

kampen mellom norsk og engelsk i høyere utdanning som et satsingsområde, selv om hun mener at man må ha et balansert syn på tematikken, og at mye avhenger av hvilket felt man jobber på.

– Det å ha en vitenskapelig produksjon og et vitenskapelig vokabular på norsk er viktig, slik de norske utdanningsinstitusjonene er forpliktet til gjennom universitets- og høyskoleloven. Det må vi ha selv om det koster, for flerspråklighet koster. Men samtidig er nok vi i utvalget ganske pragmatiske. Selv skriver jeg for eksempel mange av artiklene mine på engelsk, men det er bekymringsfullt hvis vi kommer dit at det er helt utenkelig å skrive en doktoravhandling eller forskningsartikkel på norsk. Vi må ikke bare gi slipp på norsken, slik at norsk blir utelukket fra den akademiske sfæren.

Advarer mot enkle forståelser av språk

Framtidsutvalget er mer opptatt av overordnede spørsmål enn språkriktighet, forteller Røynealand.

– Vi er nok litt i utakt med folket der, for informasjon om rettskriving er etterspurt. Men vi mener likevel at Språkrådet bør drive vel så mye med de store språklige spørsmålene som med rettskriving.

Til tross for at medlemmene har svært ulik bakgrunn, mener Unn Røynealand at de greier å «snakke samme språk».

– Det er nok et premiss for å si ja til en slik oppgave at man er opptatt av språk. Det er altså ingen av oss som mener at språklig mangfold er noe tull, og at alle bør gå over til å snakke engelsk. Det er de overordnede sakene vi diskuterer, så man trenger ingen spesielle kunnskaper om språkvitenskap for å delta. På et av møtene ble vi orientert om situasjonen for norsk tegnspråk og den manglende forståelsen for at det er et eget og fullverdig språk; dette temaet ble alle veldig engasjert i. På det området er det stor mangel på kunnskap, så vi

«Det er utrolig viktig å ha norskspråklig innhold på de arenaene der de unge er.»

trenger en ekstra innsats framover.

Nettopp folkeopplysning om språk er noe Røyneland er opptatt av, på flere områder. En viktig sak for henne som flerspråkligheitsforsker er at språk ikke skal misbrukes politisk. Hun er særlig skeptisk til språkstesting, som i noen land blir brukt for å kunne fastslå flyktnings bakgrunn. Språkrådet bør bidra til å unngå at det samme skjer i Norge, sier hun.

– Språktester på flyktninger er veldig lite pålitelige fordi det er så mange elementer som påvirker språket deres. Har man for eksempel flyttet fra et land i fem–seks-årsalderen og bodd lenge i en flyktningleir et sted, snakker man ikke sånn som foreldrene sine. Dermed blir det meningsløst å lete etter et bestemt grammatisk trekk, for det er trolig ikke der. Dessuten viser forskning at mennesker som har opplevd dramatiske ting, som mennesker på flukt har, kan fortrenge språk. Jeg ønsker å bruke en stemme i framtidsutvalget til å peke på farene ved slike enkle oppfatninger av språk. Språkrådet bør holde politikerne litt i tømmene på dette området, for kunnskapen er ikke alltid like stor.

Innvandringen de siste tiårene har gjort Norge til et mer flerspråklig samfunn enn før. Det bør reflekteres i Språkrådets samfunnsoppdrag, mener Røyneland.

– Det språklige landskapet er veldig annerledes enn det var for 50 år siden. Vi har alltid vært flerspråklige, med både samisk, de nasjonale minoritetsspråkene våre, tegnspråk og et stort dialektmangfold. Men de siste årene har flerspråkligheten blitt et mye mer gjennomgripende trekk i det norske samfunnet. Språkrådets primæroppgave er norsk, og det er norsk

de skal røkte. Men det er viktig at man også ser utover det rent norskspråklige, for eksempel gjennom å spre kunnskap om flerspråkligheits. Jeg skulle ønske vi kunne bli like flinke til å forvalte flerspråkligheiten generelt som vi er til å forvalte dialektmangfoldet vårt.

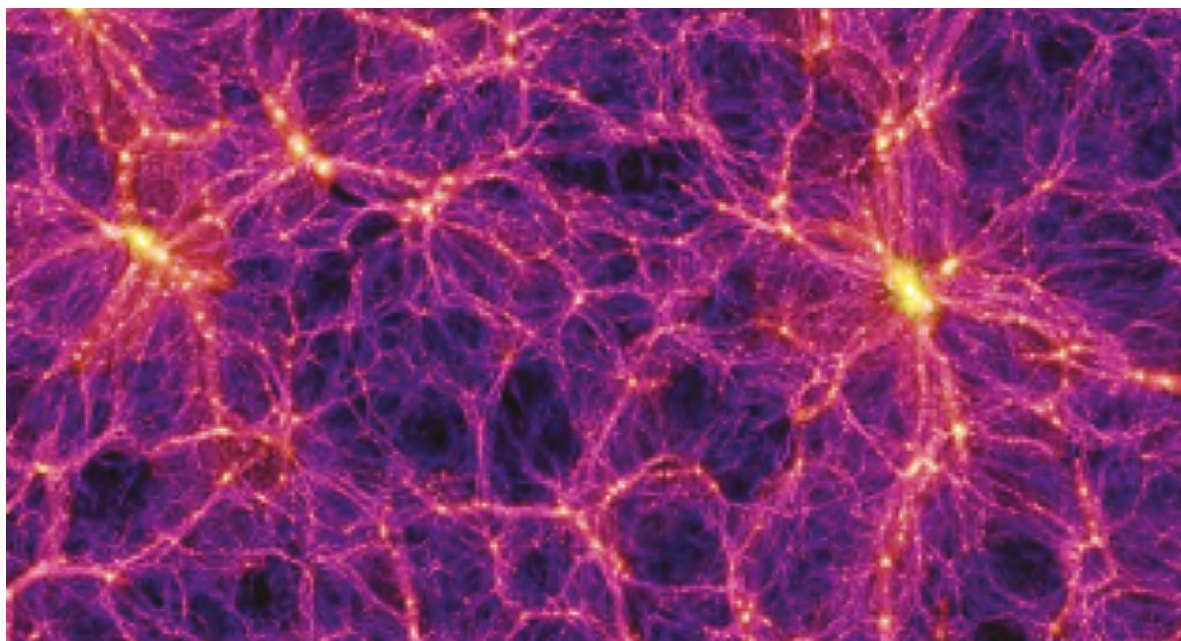
Jobber ikke bare deskriptivt

Røyneland ser ikke noen motsetning mellom jobben som forsker og oppgaven med å stake ut kursen for framtidens språkpolitikk. Hun mener begge deler har både deskriptive og normative sider.

– Tidligere trodde jeg det var mulig å trekke en klar grense mellom det deskriptive og det normative, men det gjør jeg nok ikke lenger. Jeg mener det er en illusjon å tro at forskere bare jobber deskriptivt, for veldig mye av det vi tenker på som rent beskrivende, har noe normativt ved seg. Og det er jo alltid forskning som ligger i bunnen for det vi kommer fram til i utvalget, så jeg ser i grunnen ikke på oppgaven vår som så veldig normativ.

Røyneland påpeker at hun sa ja til oppgaven som utvalgsleder fordi hun ønsker å påvirke.

– Språkpolitikk er en del av den forskningen jeg gjør som nestleder på MultiLing, og sosiolingvister er nettopp opptatt av hvordan språket virker i samfunnet. Det er ikke oppgaven min som forsker å ta standpunkt til enkeltendringer i språket, som for eksempel sammenfall av lyder. Men de store spørsmålene, som bevaring av norsk, er noe annet. Mange har følelser og meninger om språk, og da er det viktig at vi som språkvitere bidrar med den kunnskapen vi har. ●

En ordliste for universet

Astronomiske ord og uttrykk er det siste tilskuddet til Språkrådets termwiki, der det handler om alt over himmel og jord.

AV MARIA HAMMERSTRØM

UNIVERSET ER UFATTELIG stort og rommer alt som eksisterer. Studiet av universet og objektene og fenomenene som finnes der, kalles astronomi. I fjor ble fagtermer fra astronomi det nyeste tilskuddet til Språkrådets termwiki, en digital norsk-engelsk ordliste for fagterminologi. Og registreringen fortsetter.

Kaller en spade for en spade

Det er mange typer objekter og fenomener som må navngis i et univers. Astronomer liker heldigvis å bruke helt hverdagslige ord på det de studerer. De snakker om sorte hull, hvite dverger, spiralgalakser osv. Fagtermer som er såpass enkle, har en viss sjarm.

Favoritten min må være *supermassivt sort*

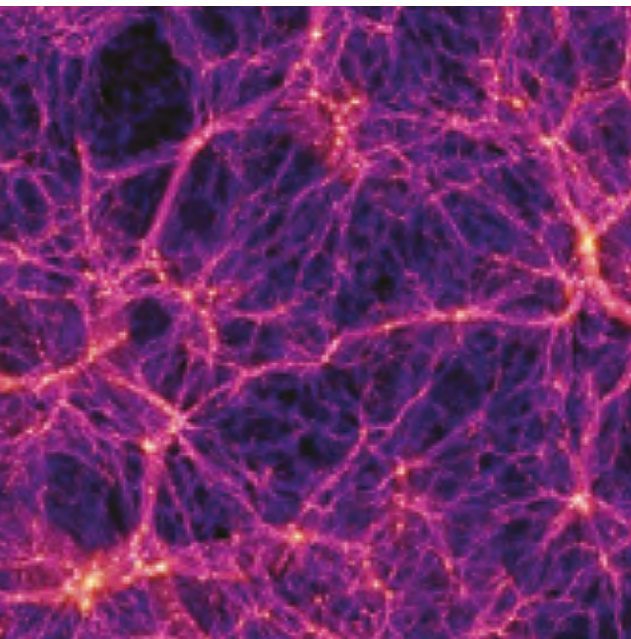
hull. Det høres ut som noe et barn har funnet på. Termen beskriver objektet som det er, uten å tilsløre det med uforståelig fagspråk.

Nettverk av galakser

Vi bor i en galakse som langt fra er alene i universet. Astronomer anslår at det finnes milliarder av galakser, og man trodde lenge at disse var ganske jevnt fordelt utover universet.

Det viser seg at galakser opptrer i grupper. Galaksegrupper er klumpet sammen i lange bånd, såkalte galaksefilamenter. Disse galaksefilamentene er koblet sammen i et *cosmic web*, vist i bildet. Dette er en relativt ny oppdagelse som først nå har fått et norsk navn.

På norsk assosieres *vev*, en direkte overset-

Datasimulering av det kosmiske nettverket, der hver prikk er en galakse. Foto: Volker Springel / Max Planck Institute For Astrophysics

let en svært rask ekspansjon av rommet som skjedde overalt.

Det er fristende å finne et nytt begrep for universets skapelsesøyeblikk, men *big bang* og *det store smellet* er allerede innarbeidet.

Flere universer?

Universet er alt som eksisterer av rom, tid, energi og materie. Ordet kommer fra latin *universus* og betyr 'altomfattende'. Ofte brukes *verdensrommet* om det samme, men verdensrommet er mer spesifikt den delen av universet som befinner seg utenfor jordens atmosfære.

Vi kan ikke si med sikkerhet om universet er endelig eller uendelig, men det er fristende å tenke på universet som uendelig fordi universet er *alt* som finnes. Dersom universet ikke er uendelig, må det finnes noe annet utenfor vårt univers. Da er ikke lenger universet vårt *alt*, og ordet *univers* mister sin mening.

Noen astronomer leker med tanken om at det kan finnes flere universer side om side, såkalte parallelle universer. Skal man definere universet som 'alt som eksisterer', blir begrepet *parallelle universer* selvmotsigende. Det blir riktigere å forklare et parallelt univers som et avgrenset område av verdensrommet som hypotetisk sett kan eksistere side om side med universet vårt.

I et slikt scenario utgjør ikke lenger universet vårt 'alt som eksisterer', men bare en brøkdel av det. Da er det i stedet det såkalte *multiverset* som er 'alt som eksisterer'. Multiverset er en potensielt uendelig samling av parallelle universer, og vårt univers er ett av dem. Det blir fort svimlende å tenke på.

telse av *web*, med noe todimensjonalt, altså flatt. Men *cosmic web* er tredimensjonalt, det strekker seg i alle retninger. På norsk har vi valgt å kalle *cosmic web* for *kosmisk nettverk*.

For å kunne se det kosmiske nettverket må vi betrakte universet i en så ufattelig stor skala at galaksene bare ses som små prikker. Det kosmiske nettverket kan hjelpe oss å forstå hvordan materie gjennom universets historie har klumpet seg sammen til de strukturene vi ser i dag.

Det store smellet

Universet startet med *the big bang*, eller *det store smellet*, for 13,8 milliarder år siden. Den engelske og norske betegnelsen brukes om hverandre i norsk, og ingen av dem er spesielt gode. Big bang-begrepet ble introdusert av astronomen Fred Hoyle i 1949 for å latterliggjøre teorien. Hoyle trodde på en annen teori for universet, men det var big bang-teorien som fikk støtte av observasjonsdataene.

Det er vanlig å beskrive det store smellet som øyeblikket da hele universet ble slynget ut fra et bitte lite punkt i en enorm ekspansjon. Men i virkeligheten var det store smel-

Maria Hammerstrøm er astrofysiker og blogger.

«Gå til lunsj»

Da Gene Kranz (spilt av Ed Harris) ga klarsignalet «Go for launch» i filmen *Apollo 13*, ble det feiltekstet med «Gå til lunsj». Foto: NBC Universal

Har du lest noe rart på tv i det siste?

Teksterbransjen har fått nye retningslinjer for tv-teksting. – Publikum fortjener god teksting på norske tv-kanaler. Det handler tross alt om språket vårt, sier NAViO-leder Helge Vik.

AV ERLEND LØNNUM

KRINGKASTERNE, TEKSTEBYRÅENE, Språkrådet og Norsk audiovisuell oversetterforening (NAVIO), som organiserer tv-tekstere, har blitt enige om nye retningslinjer som definerer standarden for god teksting av fremmedspråk på norsk tv. Målet er å forbedre språket og unngå feil.

Påvirker norsken

– Det er lett å gjøre narr av feil i tekstingen, slik vi gjorde med klassikeren «sminkesex» for *make-up-sex* i tv-serien Friends. Men viktigere er de grammatiske og idiomatiske feiloversettelsene og anglisismene, for de påvirker språket vårt, sier Helge Vik, leder i NAVIO.

– Folk bør tenke over hvorfor slike feil oppstår. Det er for lett å skylde på den enkelte teksteren. Problemet stikker mye dypere enn som så. Tv-kanalene legger ansvaret på byråene, og byråene legger ansvaret på de selvstendig næringsdrivende teksterne, som står helt alene og må jobbe på spreng for å levere nok tekst til å kunne leve av det. Da hender det at tekstingen ikke blir god nok. Derfor er det viktig med felles retningslinjer.

Regler for god teksting

Retningslinjene gjelder undertekster som skal gjengi innholdet i et originalverk som ellers ville vært utilgjengelig eller uforståelig for et gitt publikum. Regelverket stiller blant annet krav til språk, innhold og tekstfag.

De språklige kravene gjelder riktig bruk av grammatikk og rettskrivning, tegnsetting, kursivering og annen markering. Innholdskravet dreier seg om oversetting, fagspråk og faktasjekk. De tekstfaglige kravene handler om hvor lenge teksten skal stå på skjermen, hvor teksten skal plasseres i bildet, og hvor mye tekst som skal med.

– Noen av punktene i retningslinjene understreker den norske tradisjonen, blant

annet ved at teksten er venstrestilt og hvit på grå, gjennomsliktig bakgrunn, og at innholdet komprimeres. Det siste punktet er særlig viktig for det visuelle uttrykket, for det er viktigere at teksten står lenge nok på skjermen enn at absolutt alt kommer med i oversettelsen, forklarer Vik.

Vi leser mye tv-tekst

Undersøkelser viser at nordmenn i gjennomsnitt leser tv-tekst som tilsvarer 17–18 romaner i året. Det er altså noe av det vi leser mest.

– Det at så store mengder tekst treffer så brede lag av befolkningen, påvirker både norsk og andre språk. Det bidrar til at nordmenn forstår engelsk særlig godt, og det bidrar til at utlendinger forstår norsk bedre. Det er ikke få av mine utenlandske venner som sier at teksting er deres viktigste tillegg til norskopplæringen. Derfor er det viktig at teksting på tv holder høy kvalitet, mener Vik.

Sparekniven rammer kvaliteten

– Det er dessverre slik at teksterverdenen er delt i to. På den ene siden har vi NRK som med sine politiske forpliktelser tilbyr teksterne gode arbeidsvilkår og honorarer. Kvaliteten på tekstingen blir deretter, sier Vik.

– På den andre siden har vi de kommersielle kanalene, som i en raskt skiftende mediehverdag må spare penger der de kan. De bruker byråer som krever at teksterne må levere store mengder tekst så billig og så raskt som mulig. Byråene velger dessuten ofte å bruke ukvalifisert og dårlig betalt hjelp, blant annet såkalte «templates», som i praksis er en videreoversettelse av en førsteoversettelse utført i et lavkostland. Det sier seg selv at det går ut over kvaliteten. Desto viktigere er det at vi gjør det vi kan for å kvalitetssikre all teksting.

Klichéer

Tillad mig – på Guds eget sprog (jf. Språknytt 3/2017) – at fortælle om ordet *kliché* i dansk fagsprog, i anledning af John Erik Bøe Lindgrens Språknytt-artikel »Klissete klisjeer eller klare klassikere?«.

AV LARS BRINK

I **DANSK DAGLIGSPROG** er betydningen, ligesom i norsk, udflydende. Etablerede fraser som *Jeg elsker dig!* – *Venlig hilsen* – *dø af grin* kaldes rask væk klichéer. (Betydningen er oprindelig metaforisk, hentet fra typografernes tryk-plade til billeder. Dvs.: En sammensat meddelelse udtrykkes med ét hurtigt præfabrikeret middel).

I dansk fagsprog bruges det gerne mere præcist. Definitionen er udsprunget af Erik Hansens fremragende afhandling fra 1979: »Den sproglige kliché«. Definitionen lyder i dag i min formulering: *'et udtryk, der er tiltænkt at rumme en stilistisk effekt, men som i forvejen er etableret (= lagret og husket)*.

Velkendt pynt

Man kan sige noget lige ud ad landevejen, fx *Jeg tager til Italien*; det kan – improviseret – fikses op til: *Jeg tager ned til Berlusconi-land*; eller det kan udtrykkes: *Jeg tager ned til Støvlelandet*. – *Støvlelandet* er en kliché. Det er ikke det ligefremme nøgterne udtryk for tanken; det pynter sig med en lille effekt, som

imidlertid ikke er original, men yderst velkendt.

Andre klichéer er: *for mine synders skyld* – *Det Store Æble* – *snail-mail* – *få så hatten passer* – *ligne en million* – *være noget 200%* – *menneskets bedste ven*.

Mange klichéer har også en konkret betydning; man kan nøgternt sige, at en cyklist overhaler en anden indenom, men brugt overført er det en kliché.

En ikke-kliché kan godt være farverig, blot den er et direkte udtryk for sin tanke og ikke angler efter beundrings-point. *Som ind i helvede* er et direkte udtryk uden omveje, ligesom *flomme-fed* er et direkte udtryk for frastødende fedme.

Bemærk, at definitionen ikke er smagssubjektiv. Uanset om fx *byernes by* falder i god jord hos modtageren, er det en kliché, fordi der tilsigtes en lille velkendt stil-effekt – modsat det neutrale *Paris*.

Begåelser

Hvad der for den ene er spontant og rak på

sak, kan være en væmmelig omvej for andre, fx *Klap lige hesten!* i stedet for *Slap lige af!* Da jeg første gang hørte, at NN havde *begået en bog*, lo jeg højt; det var ukendt og dermed ingen kliché for mig. Men dét blev det hurtigt. Jeg bryder mig stadig ikke om det, men må erkende, at det nu er blevet så almindeligt, at mange danskere med garanti ikke tilsigter nogen stil-effekt med det.

»Klichéen er en fin måde at signalere en venlig og beroligende indstilling på.«

En kliché-afsender prøver ikke – som man kunne tro – at antyde, at han selv har skabt det pågældende udtryk. Når fx nogen bedyrer for mig, at en ting *kostede det hvide ud af øjnene*, så véd han udmærket, at vi allesammen kender det udtryk (opr. fra en revy i 1965). Men selvfølgelig kan man godt forsøge sig med en ret ny kliché. Da *Det er bare post til tiden!* (= 'Det er skønt!') var helt ny, viderebragte jeg den og scorede et billigt point på den.

Guldklumper

Geografiske navne har en særlig evne til at avle klichéer, fx *Den Evige stad*, *Nordens Venedig*, *Københavnstrup*, *Smilets By*, *Øster-*

søens Perle, *das Vaterland* (på dansk), *Folkhemmet* (do.), *Den Grønne Ø*, *Moder Rusland* / *Den Russiske Bjørn*, *Sambalandet*, *Guds eget land* og, værst af alt, *down under*. Der er mærkværdigvis ingen kliché for *Norge*, men Oslo kaldes ofte *verdens største landsby*, og nordmændene selv *feldaber*; hvor var det sjovt – 1. gang.

Det store kliché-problem er, hvorfor digtere og andre forfattere med æstetisk ambition skyr klichéen som pesten (!), mens de fleste journalister og de brede masser dyrker den. Fx godtager billedbladslæserne rask væk de kendtes *små guldklumper*, mens den litterære elite næsten kaster op. På eliten virker klichéer på samme måde som gentagelser af vittigheder, ja, måske forhøjer det leden, jo bedre de oprindelig var – det er som at blive stopfodret med et smukt digt. *Komme ud af starthullerne* var oprindelig en fin metafor, men ligesom vittigheder bør den da ikke gentages. Folk flest har imidlertid intet imod dem. Jeg har spekuleret over dette problem i årevis, uden resultat.

Bekæmpes med klichéer

Der kan siges mindst én god ting om klichéen. Den er en fin måde at signalere en venlig og beroligende indstilling på. Hvis vi går ind til naboen for at kvæle ham, vil vi ikke sige: »Nu er det tid at stille træskoene«. Vi vil heller ikke meddele en god ven, at hans mor er død med ordene: »Breaking news!...«. Så når jeg hører en kliché, ved jeg, at min næste er venligtsindet og uden farlige budskaber.

Jeg vil slutte med et lærebogseksempel forfattet af Erik Hansen: *Vi vil bekæmpe dem med alle til rådighed stående klichéer*.

Lars Brink er tidligere professor i dansk sprog og litteratur ved Universitetet på Island.

Oppskrift på språkleg balanse

Korleis skal universitet og høgskular klare å balansere mellom engelsk og norsk? Ei oppskrift med ti konkrete punkt er no klar.

AV OLE VÅGE

UNIVERSITETS- OG HØGSKULESEKTOREN skal vidareutvikle norsk fagspråk og spele ei viktig rolle i det norske samfunnet. Samstundes skal sektoren vere internasjonal, og dermed er også engelsk og andre framandspråk naturlege bruksspråk. Det inneber at sektoren må leggje til rette for bruk av både norsk og engelsk. Det er ikkje alltid enkelt.

– Språkrådet har teke initiativ til å lage ein mønsterpraksis, ei slags oppskrift, på korleis institusjonane kan gjere språklege val som sikrar at det vert teke omsyn til både norsk og engelsk, seier Nina Teigland, seksjonssjef i Språkrådet.

Samarbeid

Mønsterpraksisen er eit samarbeid mellom Språkrådet og Noregs handelshøgskule (NHH). Både tilsette og studentar ved høgskulen har kome med innspel til korleis ein kan gjere gode språkval innanfor undervisning, forskning, formidling og administrasjon.

Mønsterpraksisen skal vere til hjelp for dei institusjonane som ønskjer konkrete forslag til korleis dei kan oppnå språkleg balanse. Praksisen er eit resultat av ein NHH-rapport

og forskning på språkbruk ved nordiske universitet og høgskular. Fleire av dei tiltaka som er foreslått, spring ut av konkrete røysler frå universitet og høgskular i Noreg og andre nordiske land.

– Det har vore viktig å utvikle denne mønsterpraksisen i tett samarbeid med universitets- og høgskulesektoren. Berre på den måten vert praksisen relevant for dei han gjeld, seier Teigland.

Praksis for kvar og ein

Mange av universiteta og høgskulane har tidlegare laga overordna språkpolitiske retningslinjer. Men det har mangla ein god praksis for korleis retningslinjene kan verte konkrete, slik at dei kan gjelde for kvar og ein av oss i arbeids- og studiekvardagen.

Språkrådet skal møte leiinga ved fleire universitet og høgskular i løpet av våren for å presentere og diskutere den nye mønsterpraksisen, som ligg tilgjengeleg på Språkrådets nettsider.

Ole Våge er seniorrådgjevar i Språkrådet.

I denne spalta tek vi opp stort og smått om forholdet mellom norske ord og importord, først og fremst engelske.

God avløyning!

DET NORSKE SPRÅKET får heile tida nye ord frå andre språk, særleg frå engelsk, og dei fleste orda gjeld nyvinningar frå den teknologiske verda. Difor blir lista over avløyningarord på nettsidene til Språkrådet stadig lengre. I samråd med andre fagfolk samlar vi inn forslag til avløyningar, det vil seie norske ord som ein kan bruke i staden for dei importerte orda – til dømes *krøllalfa* for engelsk *at* (@), som tronar øvst på lista.

Meir eller mindre vellukka

Blant hundrevis av importord og avløyningarord vel vi her nokre av dei som står under bokstaven B. Dei er mange og representative nok.

Døme på ganske vellukka erstatningar er *idédugnad* for *brainstorming*, *hjerneflukt* for *brain drain*, *livvakt* for *bodyguard*, *grillfest* for *barbecue*, *bestilling* for *booking* og *bokmerke* for *bookmark*. Dei norske avløyningarane har festa seg toleleg bra i språket vårt, truleg fordi dei gir like god flyt. Andre forslag er *mønsterpraksis* for *best practice* og *merkevarebygging* for *branding*, men dei har

ennå ikkje hatt den same suksessen.

Blant andre langt mindre brukte avløyningarord finn vi *omvendt skråstrek* for *backslash*, *bak scenen* for *backstage*, *babygåvedryss* for *baby shower*, *reservekopi* for *backup* og *namnestripe* for *by-line*. Dei norske variantane har diverre ikkje slått an. Det heng nok saman med at dei engelske orda fort fann fotfeste i fagspråket – og at dei er kortare.

Jakta på godorda

I jakta på dei gode avløyningarorda må vi spørje oss: Passar avløyningaren i norsk rettskriving, og er han i tråd med uttalen? Treng vi strengt tatt det engelske ordet, eller har vi alt noko tilsvarende på norsk? Og kan vi «tøye» eit norsk ord for å dekkje det same omgrepet?

Viss vi klarer å finne svar på desse spørsmåla så snart nye ord kryssar språkgrensa, kan det hende at fleire norske ord vinn tereng. Og jakta held fram, for nye ord vil vi alltid trenge.

Erlend Lønnum, redaktør

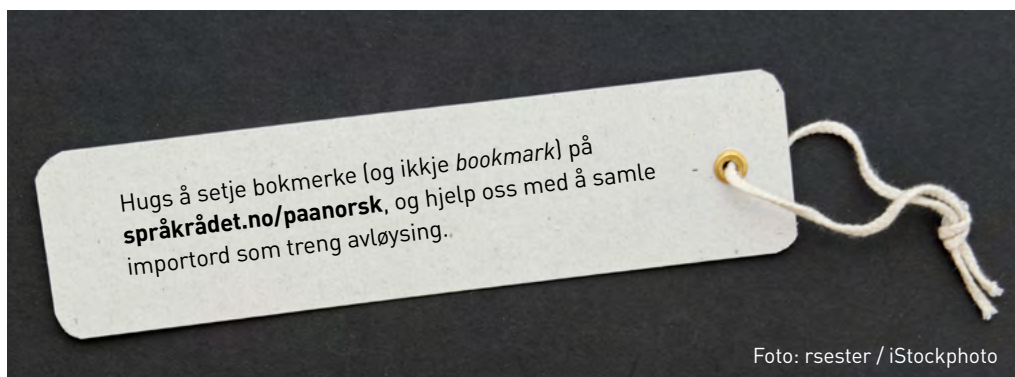

Foto: rsester / iStockphoto

Skipsbyggjar i internasjonale farvatn

Det fleispråklege Noreg finst òg på nokre spreidde øyar ytst på sunnmørskysten. Der har ein skapt eitt av Noregs fremste skipsverft – med arbeidsfolk frå heile Europa.

TEKST LARS IVAR NORDAL | FOTO BERGE MYRENE

NÅR EIN KØYRER RUNDT på søre Sunnmøre, er det umogleg å unngå sjøen. Han er på alle kantar, inst som tronge fjordar, med bratte fjell som stig opp frå fjøra. Lenger ute mot kysten, der storhavet står inn, opnar landskapet seg. Hundrevis av øyar og skjær er klatta utover, med små og store bruene imellom.

Desse bruene kan verke malplasserte her, for dette landskapet er som skapt for transport på sjø. Difor går også båtbyggjartradisjonane tilbake til eldgammal tid. Ut frå dei har det i vår tid vakse fram ei klyngje av høgteknologiske maritimbedrifter som er eineståande i verdssamanheng.

Kleven

Ei av desse bedriftene er Kleven-konsernet. Verksemda har to skipsverft i Ulstein og Sande og har meir enn hundre år gamle røter. Sterkt rotfesta i lokalmiljøa begge stader er Kleven så nær opp til definisjonen på ei hjørnesteinsbedrift som ein kan kome.

Når eg svingar ned til verftet på Dimna ved Ulsteinvik, møter eit propellblad meg i siste rundkøyringa. Det snør lett, og det er berre nokre dagar til verftet skal sjøsetje det nye hurtigruteskipet «Roald Amundsen», eit hypermoderne ekspedisjonsskip som skal takle arktiske farvatn.

Før kom dei fleste tilsette ved Kleven frå Sunnmøre, men etter at EU vart utvida austover i 2004, har det kome mange arbeidsinnvandrarar. Dei fleste er frå Romania og Polen. HR-sjef Monica Nipen har ansvaret for at dei trivst og finn seg til rette ved verftet. Ho held til på eit lite kontor i det nøkterne administrasjonsbygget.

– Det er ikkje tvil om at dei som har kome frå Romania og Polen, har vore utruleg viktige for Kleven verft. Dette er faglært arbeidskraft som det ikkje finst nok av i Noreg, fortel Nipen.

I sju år har ho sett korleis arbeidsstokken ved Kleven har endra seg. Den endringa har òg ført til ein ny språkleg kvar-dag, der ikkje alle er like gode i norsk. ►

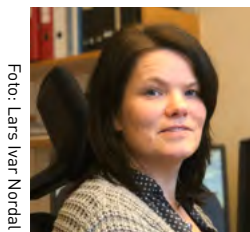

Foto: Lars Ivar Nordal

«Me har eit ønske og mål om å ha norsk som fellesspråk på jobb.»

MONICA NIPEN, HR-SJEF I KLEVEN

– Me har eit ønske og mål om å ha norsk som fellesspråk på jobb. Men informasjon om tryggleik må verte forstått av alle han gjeld.

Difor er all informasjon som gjeld helse, miljø og tryggleik, skriven på norsk, engelsk, polsk og rumensk. I resepsjonsområdet sirkulerer den fleispråklege HMS-informasjonen på store tv-skjermer. Der er det òg ei oversikt over når det sist skjedde eit uhell eller ei ulukke ved verftet.

– Det er ikkje tvil om at det finst språklege utfordringar på ein slik arbeidsplass. Dessutan er skipsverft ein potensielt farleg arbeidsplass. Då må all informasjon om tryggleik verte forstått, seier Ellen Kvalsund. Ho har vore kommunikasjonssjef i konsernet i mange år. No har ho si siste arbeidsveke, før ho vert ny banksjef i bygda. Kontorutsikta mot det yrande arbeidslivet på verftet vert då historie.

– Det er vemodig. Eit skipsverft er ein

utruleg spennande arbeidsplass. Det er fantastisk å få jobbe med noko så konkret og sjå desse store skipa verte til.

Frå Andrzej til Andreas

To av dei som er med på sjølve skipsbygginga, er tvillingane Andrzej og Wojciech Fleming. Dei kjem frå den vesle byen Pelplin i nærleiken av Gdansk i Polen, men har vore lenge på Sunnmøre – så lenge at Andrzej har bytt ut namneskiltet på vernehjelmen. No står det «Andreas». I dag arbeider tvillingane om bord i eit ankerhandteringsfartøy som er under bygging.

– No har me demontert stillas om bord. Men elles gjer me alt mogleg her på verftet, til dømes hjelper me til når båtar skal flyttast eller sjøsetjast, eller når dei skal gjerast klare til krengeprøve, fortel Andrzej.

Begge er busette i grannekommunen Ha Reid. Andrzej har ein son og ei dotter, medan Wojciech har to gutar (den eine har fått jobb

på lageret på Kleven). Konene til begge to arbeider i Ulstein kommune.

– Kleven er ein god arbeidsplass. Men språkleg kan det vere kaotisk – og spennande. Her går det i norsk, engelsk, polsk, rumensk, russisk og bulgarsk. Eg hugsar endåtil ein gong eg jobba med nokre finnar, då måtte eg lære meg nokre finske ord, ler Andrzej.

Medan klokkene varslar om at dei digre verftskranene er i rørsle, spør eg dei om framtida i Noreg.

– No har me vore her så lenge at det ville vere vanskeleg å dra tilbake til Polen og venne seg til arbeidskulturen der. I Noreg er det stillare og rolegare.

Kurs i kantina

Norsk er altså definert som arbeidsspråket i Kleven. Men korleis kan ein lukkast med å skape eit felles språk?

– Det er viktig å meistre språket på den staden der ein bur. Mange av dei som arbeider

der hjå oss, har etablert seg her med familie. Kan hende klarar dei seg på arbeidsplassen, men dei har også eit liv utanfor jobben: Dei skal på butikken, og dei skal forstå brev og papir frå det offentlege. Difor har det vore viktig å jobbe for eit felles språk på Kleven, i alle fall på eit grunnleggande nivå, seier Kvalsund.

– Det er også viktig for tryggleiken på arbeidsplassen. Det handlar om å skjønne enkle beskjedar: Hugs å bruke briller, hugs handtak på den vinkelsliparen, og liknande, fortel Nipen.

Ved Kleven pressa fagforeiningane på for at dei utanlandske arbeidarane skulle lære betre norsk. Tiltaket ein satsa på, var gratis norskkurs etter arbeidstid i kantina på verftet. Ein pensjonert norsklærer vart sett til å undervise.

– Første målet var at alle som jobbar i Kleven, skulle vere i stand til å føre enkle samtalar på norsk. Dei med leiaransvar skulle òg meistre noko skriftleg norsk. ►

Korleis gjekk det?

– Jau ... Det me såg, var at nokre raskt fekk gode resultat, medan andre knapt hadde framgang.

Kva trur du var grunnen til det?

– Personleg trur eg motivasjon heng tett saman med kva for perspektiv du har. Om du har bestemt deg for å verte buande på ein stad, er du nok meir motivert enn om du planlegg å reise tilbake til heimlandet i løpet av få år. I tillegg kjem sjølvstøtte individuelle evner. For nokre er det rett og slett lettare å lære språk enn det er for andre, seier Nipen.

Verftet lét dei som sleit med å nå språkmåla, ta fleire rundar med kurs. Men til slutt endra dei praksis.

– Me såg at nokre greidde testane, men at dei likevel brukte svært lite norsk. Difor valde me å avslutte kurstilbodet ved verftet og gje kvar og ein ansvar for å kome opp på eit godt nivå. Me følte vel at me hadde gjort vår del av jobben.

Men kvifor har de ikkje sett krav til norskkunnskap ved tilsetjing?

– Me har vurdert testing av norskkunnskap og å få inn eit punkt i kontraktane om språkkrav. Men me har landa på å ikkje gjere det. Årsaka er vel at det trass alt har gått ganske bra i mange år no. Slik me ser det, fungerer samspelet på arbeidsplassen slik det er i dag. Når det er sagt, trur eg nok at nokre kunne ha hatt det endå betre på jobb dersom dei hadde meistra språket.

Vert verande

Marta Bivand Erdal er forskar ved Institutt for fredsforskning og har studert den polske innvandrargruppa i Noreg. Ho trur det er særleg to faktorar som avgjer om nokon går inn for å lære norsk eller ikkje.

– Det første er at ein arbeidsinnvandrar har større grunn til å lære norsk dersom han eller ho trur det er viktig i jobben eller ein føresetnad for å få jobb i det heile. Den andre faktoren er sjølvforståinga: Dersom ein ser føre seg at ein skal busetje seg i Noreg og skape seg eit liv her, vil ein nok i større grad vere motivert for å lære språket.

– Eit skipsverft er ein potensielt farleg arbeidsplass. Då må all informasjon om tryggleik verte forstått, seier Ellen Kvalsund, kommunikasjonssjef i Kleven.

– Den andre faktoren er også interessant fordi mange polakkar har vorte verande lenger enn dei sjølv hadde rekna med då dei kom. Det har ikkje vore noka stor bølge av folk som dreg attende til Polen. Akkurat det har nok vore ei overrasking både for innvandrarene sjølve og for det norske samfunnet.

Ikkje rett eller plikt

EØS-innvandrarar har korkje rett eller plikt til å delta i norskopplæring når dei kjem til Noreg. Det er altså opp til kvar enkelt å syte for å lære norsk, om ein då ikkje har ein villig innstilt arbeidsgjevar.

– Dét er eit tankekors, særleg når me veit at EØS-innvandrarane utgjør ei mykje større gruppe enn flyktningar og asylsøkjjarar, som nettopp har slik rett og plikt til norskopplæ-

ring. Eigentleg bør me vere overraska over at det går såpass bra med dei store gruppene av polakkar og litauarar i Noreg, sidan samfunnet har gjort så lite for å integrere dei, seier Erdal.

Erdal meiner det er viktig å forstå behova og utfordringane til arbeidsinnvandrarane om ein vil leggje til rette for at dei skal lære norsk.

– Ofte er dette folk som arbeider hardt og mykje og har ein familie å ta hand om i tillegg. Då vert det lite tid att til å lære språk. Difor kan ein tenkje seg at samfunnet må informere målretta om korleis ein kan lære seg norsk, og leggje til rette for lågterskeltilbod. Det hjelper ikkje berre å setje krav, ein må også tilby noko. Samfunnet har eit stort ansvar, for det er samfunnet som har mest å tape på språkleg og sosial fragmentering. ●

Foto: PRIO

«Samfunnet har mest å tape på språkleg og sosial fragmentering.»

MARTA BIVAND ERDAL, FORSKAR VED INSTITUTT FOR FREDSFORSKING

Babels tårn, malt av Pieter Brueghel d.e. i 1563, omtrent på samme tid som landsmannen Johannes Goropius Becanus hevdet at nederlandsk er direkte nedarvet fra urspråket

Bablende lingvister

Hvilket språk snakket det første mennesket? Hvilket språk er det beste? Og hvilket er guddommelig?

AV GASTON DORREN

DETTE ER SPØRSMÅL moderne lingvister ikke vil ta i med ildtang. Det eldste språket er ukjent, «det beste språket» gir ingen mening, og «guddommelig» er et ord ikke engang mange lærde forstår. Men en gang i tiden ble spørsmålene oppfattet som enkle.

Vårt er best

For de gamle grekere var det åpenbart hvilket språk som var det beste: deres eget. Alle de andre språkene ble bablet av «barbarer». Romerne var litt mer tolerante: De satte pris på alle skriftlige språk; de skriftløse språkene bare fnøs de av. Selv på slutten av 400-tallet, da Roma hadde mistet makten, kalte aristokraten Sidonius Apollinaris det germanske språket til de nye herskerne «et instrument med kun tre strenger».

Andre kulturer var like selvgode. I de siste århundrene før vår tidsregning mente det nordindiske folket at sanskrit var intet mindre enn guddommelig, og tusen år senere mente araberne det samme om språket i Koranen. For kineserne var det å kultivere nabofolkene ensbetydende med å introdusere dem for det største av alle språk. Opplysningstidens franskmenn anså språket sitt som noe mer enn guddommelig – nemlig *logisk*. ►

I dag er det engelsk som er «best». Engelsk har et så rikt vokabular, det passer så godt til både viser og vitenskap, det er så klart og konsist, det er – kort sagt – *cool*. Om hundre år vil en så hemningsløs hyllest virke like tåpelig som den ville ha gjort for mindre enn hundre år siden, før engelsk ble det dominerende språket i verden.

Vårt er eldst

De europeiske kristne mente at hebraisk var det eldste språket, slik kirkefader Augustin hevdet i sitt berømte verk *De civitate dei* (*Gudsstaten*) på 400-tallet. Kristne som tar Bibelen bokstavelig, mener det fremdeles; heftet «God sprak Hebreuws» («Gud snakket hebraisk») kom ut i Nederland så sent som i 2011.

Med renessansen raknet forestillingen om at hebraisk var eldst. I perioden mellom 1500 og 1700 fant stadig flere forskere sine favorittspråk. Mange valgte tysk, mens den svenske vitenskapsmannen Olof Rudbeck foretrakk sitt eget morsmål, og grunnen var ganske original: Sverige, mente han, var Atlantis og dermed sivilisasjonens vugge.

Den flamske forfatteren Johannes Goropius Becanus hevdet at det nederlandske språket, og særlig dialekten i Antwerpen, var direkte nedarvet fra selve urspråket og dermed kilden til alle andre. Det angivelige beviset hans var av det etymologiske slaget. For eksempel mente han at navnet Adam var avledet av *haat-dam* ('dam mot hat'), mens Diets ('nederlandsk') var synonymt med *doudste* ('det eldste'). Navnet Goropius har etter hvert blitt en betegnelse på oppfinnsom etymologi: Den eminente tyske vitenskapsmannen Gottfried Wilhelm Leibniz kalte det 'goropisering' eller 'becanisering'.

Ikke bare germanske språk som tysk, svensk og Antwerpen-nederlandsk ble presentert som kilden til alle språk. Tyske vitenskapsmenn trakk frem gresk og polsk og en ungarsk ungarsk. De tre keltiske språkene walisisk, bretonsk og gælisk hadde også sine forkjempere, mens den engelske antikvaren John Webb foreslo kinesisk.

«Faktakunnskap har ikke vært til hinder for å lansere absurde teorier.»

Men selv på den tiden var det mange rettroende kvinner og menn som ikke tok slike forestillinger på alvor. På 1700-tallet gjorde den svenske historikeren og satirikeren Olof von Dalin narr av Rudbeck og hans tenkemåte. Han sa blant annet at for Rudbeck var navnet Adam antakelig en forvanskning av *av damm*, som er svensk for '(laget) av støv'. Den tidligere nevnte Leibniz skrev i 1699 at det bare var et spørsmål om tid når tyrkerne ville forkynne at deres språk var det eldste – og historien skulle gi ham rett.

Tvilsomme teorier

Siden begynnelsen av 1800-tallet har lingvister samlet en enorm mengde historisk kunnskap om språk, særlig de europeiske og asiatiske. Men faktakunnskap har ikke vært til hinder for å lansere absurde teorier på nivå med Goropius og Rudbeck.

En av de absurde teoriene handler om Lemuria. Da geologer på 1800-tallet fattet mistanke om at det hadde eksistert et stort kontinent som senere sank i Det indiske hav, konkluderte vitenskapsmenn i området raskt med at verdens eldste språk måtte være å finne her. Tamil fra India og Sri Lanka og gassisk fra Madagaskar ble foreslått. Men midt på 1900-tallet kom en ny teori om platetektonikk, noe som senket ideen om et Lemuria.

I 1935 gikk Leibniz' spøkefulle spådom om tyrkerne i oppfyllelse da en tyrkisk kongress sluttet seg til den såkalte solspråkteorien. Den ble fremsatt av den østerrikske lingvisten Hermann Feodor Kvergić, som mente at opprinnelsen til alle språk lå hos en eller annen for-

historisk person som så opp mot sola og utbrøt «Ah!». Kvergić påstod at denne første ytringen utviklet seg til tyrkisk og derfra til alle andre språk. Teorien var populær i en kort periode – men bare i Tyrkia.

Det samme året hevdet forfatteren Sigurd Wettenhovi-Aspa at finsk var det eldste språket. Men finnene bare humret. De visste at han bare var en eksentrisk kunstner.

Førsteprisen i konkurransen om lingvistiske visjoner går til den kanadiske forstmannen Edo Nyland (født 1927). Han mente at baskisk i århundrer hadde blitt snakket i store deler av Europa, også i Norge. På grunnlag av baskisk skal benediktinske munk (som i Nidaros, nå Trondheim) ha *konstruert* mange nye språk og i all hemmelighet klart å smugle dem inn i samfunnet. Som «bevis» diktet Nyland opp originale etymologier for mange ord og navn i moderne europeiske språk. Han forklarte blant annet at *Nidaros* kommer fra et baskisk uttrykk som betyr 'vi skriver ofte de rareste komposisjoner', og ikke 'Nidelvs munning', slik alle andre lingvister tror. Dessverre kunne ikke Nyland baskisk selv, så hans etymologier er ikke bare søkte – de er nok ikke baskiske i det hele tatt.

Ikke alle bisarre lingvistiske teorier dreier seg om det eldste språket. Se på klimateori. På 1700- og 1800-tallet fantes både franske og tyske strømninger som hevdet at klimaet bestemmer hvordan folk snakker. «Det tempererte, milde klimaet er best egnet til å danne rene språk», skrev den tyske romantikeren August Wilhelm Schlegel, og de grove, gutturale lydene fra nord hang sammen med sprengkulde og barsk natur.

Klassforskjeller

En annen ukonvensjonell teori var lingvistisk marxisme eller marrisme (oppkalt etter den georgiske lingvisten Nikolaj Jakovlevitsj Marr), som vågde seg på å analysere europeiske språk etter klassesammenheng. Etter Marrs oppfatning fantes ingen språkfamilier, kun utviklings-

nivåer. De indoeuropeiske språkene virket like fordi de ble snakket i klassesamfunn. Språkene som derimot ble snakket i Kaukasus, var typiske for et tidligere stadium i historien, nemlig det klassesløse samfunnet. Begrepet nasjonalspråk var et resultat av falsk klassebevissthet. (Hvis du ikke helt skjønner dette, fortsett med det.) Marr ble ledestjernen blant sovjetiske lingvister og fikk Lenin-ordenen i 1934. I 1950 trakk Stalin imidlertid tilbake sin støtte til Marrs teorier, men da var Marr – heldigvis for ham – allerede død.

Uten å dra det like langt som Marr har en rekke lingvister satt spørsmålsteget ved den vanlige inndelingen av språk i familier, noen ganger med god grunn, men oftest ikke. Mens de fleste i verden mener at ungarsk er en fjern slektning av finsk, finnes en liten retning innen ungarsk lingvistik som insisterer på at ungarsk er en direkte etterkommer av sumerisk, som ble snakket i Irak for omkring 5000 år siden. Den spanske teleingeniøren Fernando Villamor hevder at baskisk ble konstruert for tusenvis av år siden, basert på det han kaller en indoeuropeisk kildekode. Han vil nok ikke få særlig gehør hos språkvitere.

Mange av disse fantastene og dilettanterne tråler gjennom språkene i det uendelige, i håp om å oppdage likheter. De blar i fakta for å finne støtte for sine yndlingsteorier uten å skjønne at jo mer de gjør det, desto større er sjansen for at de finner tilfeldige likheter og trekker feilaktige konklusjoner. De anklager etablerte lingvister for å se splinten i sin brors øye, men de ser ikke bjelken i sitt eget: sitt dårlige grep om metodene. Resultatet er et møysommelig arbeid som ikke produserer annet enn sludder.

Gaston Dorren er nederlandsk journalist og forfatter. Hans siste bok *Lingo*, om mer enn 60 europeiske språk, er gitt ut på norsk på Pax Forlag. Artikkelen er bearbejdet og oversatt fra engelsk av Språkrådet; en lengre versjon finnes på aeon.co.

Nyord skapt under høy temperatur

Alle levende språk skaper nye ord. Men hvem står bak de nye ordene? Siste års nyordliste vitner om et politisk ordskifte med langt høyere temperatur enn før og med politikere og samfunnsdebattanter blant de flittigste ordmakerne.

AV GISLE ANDERSEN OG OLE VÅGE

Noen språkbrukere er viktigere enn andre når nyord dannes og spres i språket. Journalister utmerker seg siden de både skaper og formidler nyord. De lager kreative nyord som skal fange oppmerksomheten eller spare plass i overskrifter, og de formidler nyord fra fagpersoner.

Nyordsskaperne

Ungdom er en annen gruppe kreative nyordsskaperne som vi ikke alltid legger merke til, men som har stor gjennomslagskraft. Ungdomssjargongen er jo ofte preget av en språkbruk som til tider opponerer mot konvensjonene. Nye populærkulturelle strømninger fører til hyppig bruk av anglismer, som fenomenet *sugardating* eller forkortelsen *OMG*. Noen slike nyord er nok språklige døgnfluer, men de sier likevel noe om hvordan ord kommer til og forsvinner fra språket vårt.

En del nyord fra de siste årenes nyordskåringer har retorisk karakter og dukker opp i samfunnsdebatter, særlig når debattantene står langt fra hverandre. Politikere og andre samfunnsdebattanter trenger retoriske nyord som en del av argumentasjonen. Slike ord lig-

ger i grenselandet mellom humor, latterliggjøring og stråmannsargumentasjon, og de brukes ofte for å stemple en motstander. *Godhetstyrann* og *velferdsprofitor* er eksempler på det.

Et hardere ordskifte

Mange satte nok kaffen i vrangstrupen da en statsråd brukte uttrykket «sleike imamer oppetter ryggen» under en radiodebatt i august 2017, og nyordet *imamsleiking* oppstod etter kort tid. Det er nærmest utenkelig at et slikt ord ville ha blitt brukt i det offentlige politiske ordskiftet for noen få år siden. Ordet gir et tydelig signal om at temperaturen i norsk politisk debatt har blitt høyere, og at spissformuleringer og negative karakteristikk blir stadig vanligere.

Årets ord for 2017 var *falske nyheter*. Frasen brukes ikke bare om propaganda og feilaktig informasjon, den blir også brukt for å karakterisere ekte og ubehagelige nyheter som taleren eller skribenten av en eller annen grunn misliker. Frasen er et godt eksempel på hvordan et ords meningsinnhold kan bli forvrent i et betent debattklima. Andre nyord

«Hareide sleiker imamer oppetter ryggen», sa innvandrings- og integreringsminister Sylvi Listhaug til NRK etter at hun hadde møtt Knut Arild Hareide i en opphetet verdidebatt 9. august i fjor. Dermed var det retoriske nyordet *imamsleiking* et faktum. Foto: Klaudia Lech / NTB scanpix

fra det samme området er *postfaktuell*, *faktaresistent*, *faktasjekkjeneste* og *trumpisme*. Det er ikke tilfeldig at den amerikanske presidenten har blitt uløselig knyttet til noen av disse begrepene.

Flere ord fra samfunnsdebatten står på fjorårets liste over nyord. *Svenske tilstander* har først og fremst blitt brukt som et retorisk virkemiddel av innvandringskritiske debattanter. Samtidig har andre parter i debatten forsøkt å fylle begrepet med et annet innhold for å framheve positive sider ved samfunnet i vårt naboland, som svensk musikk, sport el-

ler økonomi. Selve frasen *svenske tilstander* er ganske vag, og dermed åpnes det for ulike assosiasjoner. Det at frasen oftest blir brukt i flertallsformen, gjør den mer tøyelig, mindre presis og kanskje derfor mer anvendelig. Kampen om begrepsinnholdet blir da også en del av debatten.

Nyordet *ekkokammer* har festet seg i språket, og det havnet derfor på fjorårets liste. Ordet dreier seg om at vi for det meste kommuniserer med meningsfeller, vi holder oss i et nettverk av likesinnede, og der vinner vi gjenklang for ytringene våre. Denne effekten

«Språkbruken i den polariserte debatten kan være hard og personlig og kan gjøre at man føler seg krenket.»

forsterkes av at tjenester som Facebook og Twitter foreslår lenker til informasjon fra folk som liker og deler de samme tingene som vi selv. Dermed blir vi eksponert for et snevrere utvalg av informasjon enn det vi får gjennom tradisjonelle medier.

Snikinnføring av nyord

I 2009 slo begrepet *snikislamisering* gjennom for fullt. Nyordet føyer seg inn i en egen kategori av retoriske begreper med forleddet *snik-*: *snikinnføring*, *snikprivatisering*, *sniklegalisering*, *sniksekularisering* og *snikreklame*. Senere har det også dukket opp ord som *snikforsker* og *snikforsker*.

Debatten om innvandring har naturlig nok også dreid seg om moral, og det har skapt flere retoriske nyord med *godhet-* som forledd. Et eksempel på det er *godhetstyranni*, som særlig er brukt av innvandringsskeptiske politikere og deres meningsfeller. Andre eksempler er *godhetsposør*, *godhetshegemoni*, *godhetsapostel*, *godhetskultur*, *godhetsregime* og *godhetsindustri*. Paradoksalt nok blir disse ordene brukt som skjellsord. Opprinnelig ble visstnok *godhetstyranni* og *godhetsregime* brukt som analytiske begreper i kritikken av norsk utviklingsbistand og den moralske autoriteten som bistandsorganisasjoner og deres talspersoner angivelig mener at de har. I dag brukes nyordene ofte for å kritisere grunnlaget for en liberal asyl- og innvandringspolitikk. På samme område har vi også sett nyord som *toleransetyranni* og *nøytralitetstyranni*.

Retoriske nyord blir selvsagt brukt i hele det politiske landskapet, ikke bare av innvandringskritiske debattanter. Det er nyordene

velferdsprofitor, *asylbaron*, *privatskolepirat* og *barnevernsmogul* et vitnesbyrd om.

Fra krenkelsestyranni til ytringsansvar

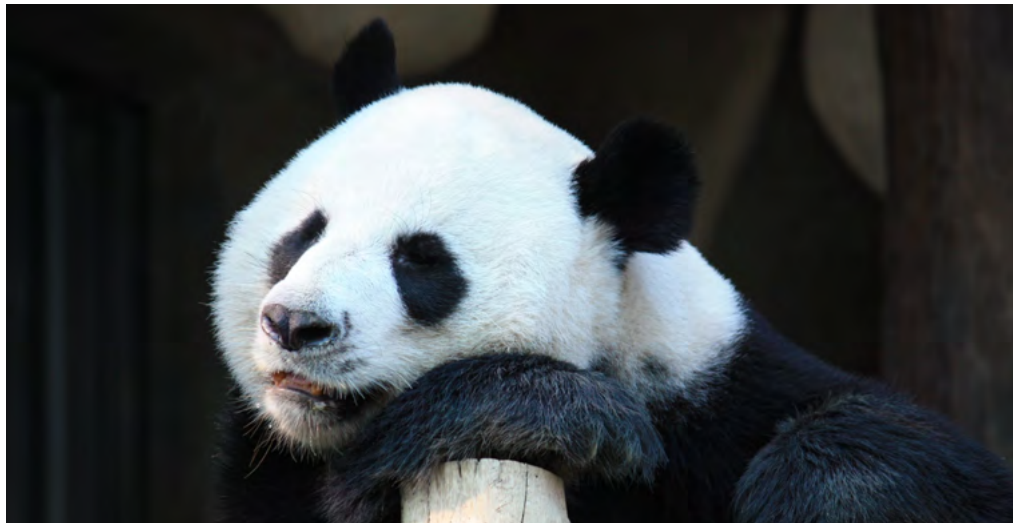
Mange har ment at språkbruken i den polariserte debatten har vært altfor hard og personlig, og en del har følt seg krenket. Dermed har det oppstått nyord med forleddet *krenkelse-*, som *krenkelseskultur*, og med etterleddet *-tyranni*, som *offertyranni*. Ordet *offertyranni* henspiller på samfunnsdebattanter som ikke tåler kritikk og gjør seg selv til offer, noe som skader det offentlige ordskiftet. I løpet av det siste året har noen også blitt *sekundærkrenket*, altså krenket på vegne av andre.

Mange nyord kan altså knyttes til meta-debatten om samfunnsdebatten. Eksempler på det er *ytringskultur*, *ytringsklima*, *ytringsvett* (jf. *ytringsrett*), *ytringsansvar*, *ytringsfrykt*, *ytringsmangfold* og *ytringsmot*. Denne klyngen av nyord speiler et ønske om å bevare en dannet og respekterende tone når tøffere ordbruk har fått mer plass i ordskiftet de siste årene – uten at det går på bekostning av den grunnleggende ytringsretten.

At det lages nyord hele tiden, er et godt tegn på at språket vårt lever. At det skapes retoriske nyord, er et godt tegn på at samfunnsdebatten lever. Men samtidig som det er noe som heter godt språk, er det noe som er god retorikk. Det har blitt påpekt at den harde retorikken gjør at mange ikke ønsker å delta i samfunnsdebatten lenger. Nyordene gir altså liv til ordskiftet vårt, men de kan også ta livet av det.

Gisle Andersen er professor ved Norges handelshøgskole, og Ole Våge er seniorrådgiver i Språkrådet.

Når eit ord er ført opp i denne spalta, tyder det berre at vi har registrert at det er i bruk. Det tyder ikkje at Språkrådet går god for ordet.

diplomatpanda *Danmark får låne «diplomatpandaer». Neste år får Danmark låne to kinesiske kjempepandaer av Kina. Kina sender pandaer til land de mener de har et godt samarbeid med. Onsdag tok statsminister Lars Løkke Rasmussen det første spadetaket i det nye pandaanlegget i København.*

nrk.no 17.11.2017

metoo-politiker *Vil ekskludere metoo-politikere. Ungdomspartiene i Oslo mener det må være over og ut for politikerne som har drevet seksuell trakassering. [...] – I de grove tilfellene bør man vurdere om eksklusjon skal være en konsekvens, sier lederen av AUF i Oslo, Agnes Viljugrein.*

Dagsavisen 17.1.2018

motroman *Helga Hjorth, søsteren til Vigdis Hjorth, mener det er umulig å forsvare seg, hvis man blir gjort til romanfigur mot sin vilje. Derfor svarer hun med en egen roman. [...] Litteraturprofessor Erik Bjerck Hagen mener det er helt legitimt å kunne skrive en motroman. – Ja, når noen først åpner en boks med ormer og skriver om familien på den måten, så må det være tillatt å svare. Om det er så klokt å*

ta en slik spontan hevn, er nå én ting, men det er samtidig teoretisk interessant.

VG 10.8.2017

sjimpansebiografi *Biografien om Noregs mest kjende dyr, sjimpansen Julius, skal ut på den engelskspråklege marknaden. [...] Gjennom forteljinga om livet til Julius får ein eit unikt innblikk i kva det vil seie å vere nesten menneske. [...] Alfred Fidjestøl (f. 1973) har gitt ut kritikarroste biografier og historieverk om menneske og kulturinstitusjonar. [...] Dette er den første sjimpansebiografien hans.*

Nynorsk Pressekontor 3.7.2017

skamskyld *For vår egen norske dopingkamp dreier seg om å ta vare på en kultur som skjønner forskjell på rett og galt. At det å jukse er noe å skamme seg over, og at det ellers gjelder å beskytte de utøverne som ikke jukser. Ifølge idrettens egen dom over Ruth Kasirye hører hun hjemme i den sistnevnte gruppen; altså alle de som det strenge regelverket mot doping er ment å hjelpe. De som ikke trenger å føle noen skamskyld for å bli utestengt.*

Dagbladet 30.8.2017

Om rævafootball står det i *Det Norske Akademis ordbok* (NAOB): «første gang brukt av Rosenborg-trener Nils Arne Eggen om Moldes spill etter at Rosenborg tapte for Molde i semifinalen i cupen i 1994». Her fra en kamp mellom de to lagene i 2017. Foto: Ole Martin Wold / NTB scanpix

ONSDAG [24. JANUAR] ble det lansert et gratis digitalt oppslagsverk som er et fantastisk hjelpemiddel for folk flest og for alle med interesse for det norske språk spesielt. [...] Det Norske Akademis ordbok bør bli folkelesning til nytte og glede for svært mange i lang tid framover. [...] Ordboka tilbyr en oppdagelsesreise i det norske språk, med saftige geografiske smakebiter fra hele landet. Sett fra Trøndelag er det mulig å finne fornøyeelig språklig dybdekunnskap om ord som bætterdø, sodd, heim-brent og goddæmt [...]. Av nyere trønderske ord som med NAOB offisielt har blitt en del av det norske språk, er rævafootball.

leiar i Adresseavisen

- VI SKAL IKKE bare ha et språk for å bestille øl, vi skal ha et språk der det går an å formidle kunnskap, sa Norges nye kulturminister Trine Skei Grande [før overrekkelsen] av den nye norske digitale ordboken NAOB [...]. - Dette er et nøkkelverk for at norsk skal ha muligheten til å overleve som selvstendig språk.

kulturministeren, til NTB

- DET ER HYGGELIG for Høgskolen i Oslo og Akershus at de i dag har fått universitetsstatus. Det nye universitetets navn er likevel dårlig nytt for respekten for norsk rettskrivning. Arbeidet for å sikre et godt, klart og korrekt norsk språk til glede og nytte for hele samfunnet blir vanskeligere når offentlige institusjoner velger å se bort fra våre felles rettskrivningsregler, slik det er gjort med navnet Oslomet – storbyuniversitetet, sier direktør Åse Wetås i Språkrådet.

språkdirektør Åse Wetås, til NTB

JEG SYNES FAKTISK det blir litt påtatt å kalle noe «Intercity» og «Metro», når vi har helt forståelige og etablerte ord som «Regionbuss» og «Bybuss». Innbyggerne våre blir ikke mer fornøye om bord i en metrobuss enn en bybuss. [...] Vi må unngå «Newspeak» og tomme fraser, og gjøre som trøndere er så gode på: Si det klart og rett på.

fylkestingsrepresentant Tove Eivindsen, i Adresseavisen

Har du eit spørsmål, kan du sende ein e-post til sporsmal@sprakradet.no.

Spørsmål: Heiter det å ha mange år på nakken eller på baken?

Svar: Det heiter helst å få år på baken og få til dømes *politiet på nakken*. Men det har vore vanleg å ha så og så mange år på *nakken* òg.

Uttrykket «år på baken» har sjølv mange år på baken. Det finst allereie i gammalnorsk i uttrykket «hafa marga vetr á baki», altså vintrar på ryggen, som *bak* gjerne tydde før. Det handlar om kva ein ber på, i vid tyding, ikkje kva som har auka kroppsvekta.

Alternativet *mange år på nakken* har òg mange år på baken i norsk talemål og litteratur, og det er dessutan brukt i svensk og eldre dansk, så gale kan det ikkje vere.

Spørsmål: Er det tillatt å bruke *-t* i adjektiv som *dansk, svensk, norsk* og *tysk* foran et intetkjønnsord?

Svar: Nei, nasjonalitetsadjektiv får ingen *-t* foran intetkjønnsord. Det samme gjelder noen andre enstavelsesadjektiv på *-sk* og flerleddete adjektiv med *-(l)sk*.

De fleste enstavelsesord på *-sk* har vanlig bøyning, med *-t* i intetkjønn: *barskt, beiskt, bryskt, dorskt, falskt, ferskt, friskt, morskt* o.a. Det heter altså: *et ferskt spor, et barskt svar, et friskt initiativ*, men *et dansk sildebord* og *et norsk fjell*. Vi får kombinasjoner som *et barskt norsk klima*.

Flerleddete adjektiv på *-(l)sk* som *nordisk, barbarisk; grotesk, hedensk, himmelsk, kjetersk, krigersk* får i likhet med nasjonalitetsadjektivene ingen *-t* i intetkjønn. Det gjør heller ikke enstavelsesadjektiv som klart er

avledet av substantiver eller verb: *bondsk, fiendsk, skjelmsk, trolsk; spotsk, hatsk; glemsk, løpsk, sprelsk*. I alle disse tilfellene er *-sk* eller *-isk* lagt til noe som gir mer eller mindre mening alene (f.eks. *glem + sk* i motsetning til *mor + sk* osv.).

Bokmål og nynorsk har de samme reglene. I eldre nynorsk brukte man av og til *-t*, f.eks. i «norskt mål», på linje med «ferskt brød». Ved noen adjektiv har det vært mye vaktling tidligere (f.eks. har *falsk flagg* og *falsk navn* vært vanlig).

Spørsmål: Det stod i avisa at det blir «stinn brakk» på fotballkampen mellom Noreg og Tyskland. Men heiter det ikkje «stinn brakke»?

Svar: Jo, det heiter *stinn brakke*, som er ein humoristisk vri på *fullt hus*.

«Ei brakk» gir meining i dialektar med apokope (der det òg heiter «*ei bøtt*» osv.), altså nord for Dovre, men finst kanskje somme andre stader òg. I skrift heiter det i alle tilfelle *ei brakke*, og på nynorsk i tillegg *ein barakke*, som var vanlegare før. Ordet har vi via tysk og fransk frå italiensk *baracca*, som har tydd 'fjølbu, telt for soldatar'. *Bokmålsordboka* definerer det slik: 'provisorisk, oftest enetasjes, trebygning til midlertidig innlosjering av soldater, arbeidsmannskap eller lignende'.

Ganske meningslaust verkar «stin brakke», som vi òg finn på nettet. Kanskje er det nokon som berre har lese ordet i inkjekjønn og tolka *stint* som *stin* med lang i + *t*?

Stinn om stappfull, tjukk og stiv er eldgammalt i norsk, og *stint av folk* er heller

ikkje nytt. *Stinn* 'tjukk' luft er òg gammalt. Det har dessutan lenge vore mogleg å vere *stinn av gryn* i både bokstavleg tyding og metaforisk (= 'rik'), men det har mindre med saka å gjere.

Stinn brakke er Oslo-slang på sitt mest originale og kreative. Uttrykket er særleg brukt om smekkkfulle konsertlokale. Det dukkar ikkje opp i allment tilgjengelege skriftlege kjelder før i 1982, men det var i vanleg bruk i musikk-miljøet i Oslo gjennom heile 1970-talet.

Spørsmål: #MeToo-kampanjen har vært mye omtalt i mediene, og skrivemåten varierer. Hvilken skrivemåte er den beste?

Svar: Vi anbefaler å skrive *metoo-kampanjen*, *metoo-debatten* (uten emneknagg) og så

videre i tekstlig omtale av kampanjen der emneknaggen ikke har en funksjon. Skrive-reglene sier ikke noe om dette nokså nye fenomenet (iallfall foreløpig), men de krever bindestrek i sammensetninger med blant annet forkortelser, initialord og bokstav-grupper.

En emneknagg (engelsk: *hashtag*) brukes til å gruppere emner i sosiale medier, slik at det blir lett å søke. Dermed får man enkelt samlet alt relevant stoff under én overskrift – i dette tilfellet #metoo.

Man kunne tenke seg norske varianter av metoo-kampanjen, og de finnes (for eksempel #jegogså / #egòg). Ulempen er at man ved bruk av norske emneknagger mister koblingen til den internasjonale kampanjen og slagkraften den har fått.

Om Språkrådet

Språkrådet arbeider for å styrkje det norske språket og språk-mangfaldet i landet. Språkrådet er statens fagorgan i språk-spørsmål og følgjer opp den norske språkpolitikken på oppdrag frå Kulturdepartementet.

Dette gjer Språkrådet

- Språkrådet samarbeider med offentlege og private aktørar om språkpolitiske tiltak, mellom anna om klarspråk i det offentlege og i næringslivet; fagspråk, terminologi og formidling på norsk; fordeling av nynorsk og bokmål i staten og norskspråk-leg teknologi. Vi arbeider for at språkopplæringa skal byggje på språkpolitikken. Vi fører tilsyn med mållova og gjev råd om stadnamn.
- Språkrådet gjev råd og formidlar kunnskap om språk, språkbruk og språkarbeid. Rådgevinga på nett, nettordbøker, kurs, seminar og publikasjonar er viktige verktøy i dette arbeidet. Vi forvaltar rettskrivinga i nynorsk og bokmål og følgjer med på korleis språket utviklar seg. Vi godkjenner norske ordbøker og ordlister til bruk i skulen.
- Språkrådet fremjar norsk teiknspråk og dei nasjonale minoritetsspråka kvensk, romani og romanes og samarbeider med språkbrukargruppene. Vi samarbeider med språkinstitusjonar i andre land, mellom anna om å sikre nabospråkforståing i Norden.
- Språkrådet deler ut Språkprisen for framifrå bruk av norsk i sakprosa og andre prisar og stipend. Vi arrangerer den årlege Språkdagen for å setje søkelys på språk og språkbruk i samfunnet.

Hovudmåla for arbeidet til Språkrådet

- Styrkje statusen til norsk språk og bruken på utsette samfunnsområde
- Fremje norsk som eit godt fungerande kultur- og bruksspråk
- Ta vare på det språklege mangfaldet og interessa til språkbrukarane

Direktøren leier sekretariatet i Språkrådet, som mellom anna har tre språkfaglege seksjonar. Styret i Språkrådet er utnemnt av Kulturdepartementet. Språkrådet har tre fagråd med språkkunne og språkengasjerte personar frå heile samfunnet.

www.sprakradet.no
facebook.com/Sprakradet.NO
twitter.com/sprakradet

Språkrådet

Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

TELEFON: 22 54 19 50

ANSVARLEG REDAKTØR:
Åse Wetås

KOMMUNIKASJONSSJEF:
Anne Kirkhusmo

REDAKTØR:
Erlend Lønnum
erlend.lonnum@sprakradet.no

JOURNALISTAR:
Astrid Marie Grov
astrid.marie.grov@sprakradet.no

Lars Ivar Nordal
lars.ivar.nordal@sprakradet.no

ABONNEMENT OG
ADRESSEENDRING:
bestilling@sprakradet.no

Signerte artiklar frå
eksterne skribentar står
for forfattaren sitt syn.

Ettertrykk tillate når
kjelda er oppgitt.

OPPLAG: 10 800

Tekstene i dette nummeret
finst òg på Internett:
www.sprakradet.no/spraknytt

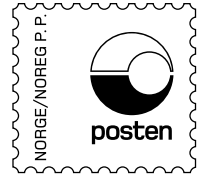
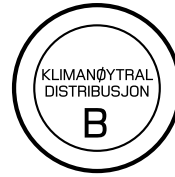
Fire nummer i året
Redaksjonen avslutta
2.2.2018

LAYOUT: Beate Syversen
beate@b-7.no
TRYKK: Zoom Grafisk

ISSN 0333-3825

Framsidaillustrasjon:
Foto: Berge Myrene

Baksidaillustrasjon:
Eivind Sætre / norden.org

Returadresse:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

HISTORIA BAK

Med ferje eller ferge?

Heter det fergen eller ferjen, ferga eller ferja? Det er nesten fri flyt.

Ferje avløste den dansk-norske formen *færge* i 1917 og var lenge enerådende i rettskrivingen. I 1981 seilte *ferge* inn (igjen) i bokmål som likestilt form. Det grammatiske kjønnnet på *ferge/ferje* er blitt valgfritt. Historisk og stilistisk er det en viss sammenheng mellom *ferje* og hunkjønnnsform, altså *ferja*, og *ferge* og felleskjønn, altså *fergen*.

I gammelnorsk het det *ferje*. En rekke g-er i norsk (*selge*, *velge*, *sverge*, *verge*, *ferge*) skriver seg fra en dansk skikk med å skrive g for j- eller w-uttale, jamfør for eksempel dansk at *hæрге* 'å herje'. I den norske uttalen av dansk skrift ble disse lydene gjerne uttalt med hard g, altså med bokstavuttale. Først på 1900-tallet spredte denne uttalen seg for alvor i norske dialekter. Leter man etter den opprinnelige formen i dialekten, vil man de fleste steder finne *ferje*, til og med i hovedstaden.

Former med skriftuttale er på full fart fram, så trolig sier stadig flere unge *ferge*.

Ferge/ferje over Storfjorden